

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію **Артюшка Костянтина Андрійовича**

на тему «**Управління еколого-економічними відносинами в умовах інноваційної економіки**», подану до захисту у спеціалізованій вченій раді Д 26.889.01 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи

На сучасному етапі розвитку світової економіки екологічна проблематика перестала бути периферійною – вона поступово трансформується у ключовий фактор сталого розвитку. Водночас, традиційні підходи до господарювання виявили свою неефективність на тлі викликів кліматичних змін, деградації довкілля та вичерпання ресурсів. Для країн із перехідною економікою, таких як Україна, ситуація ускладнюється додатковими факторами – інституційною нестабільністю, війною, дефіцитом інвестицій у «зелену» трансформацію та низьким рівнем інтеграції екологічних вимірів у державну політику.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання формування нової моделі управління еколого-економічними відносинами, яка б відповідала викликам інноваційної економіки, інтегрувала принципи сталого розвитку й відповідала потребам повоєнного відновлення країни. Досвід країн-лідерів демонструє, що успішне управління екологічно-економічною взаємодією можливе лише за умов наявності ефективного механізму державного регулювання, розвитку партнерства «влада-наука-бізнес» і переходу до ресурсоефективного виробництва.

В Україні ж системність підходів до управління еколого-економічними відносинами досі має фрагментарний характер, що не дозволяє повноцінно інтегрувати екологічні пріоритети в економічну політику. Це загострює потребу у науковому переосмисленні теоретико-методологічних основ управління еколого-економічними відносинами, формуванні ефективних моделей взаємодії суб'єктів еколого-економічного середовища, розробленні практичних інструментів оцінювання ефективності таких процесів та побудові архітекτονіки управління, яка відповідає засадам інноваційності та адаптивності. Саме ці проблеми знаходяться в епіцентрі дослідження К.А. Артюшка, що обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими планами і темами

Наукова актуальність теми дисертації підтверджується також тим, що дослідження здійснювалося в межах тематичного плану науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» за темою: «“Зелене” зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення» (державний реєстраційний номер 0122U202055), у рамках якої автором обґрунтовано архітектоніку, праксеологічний базис та взаємозалежності в управлінні еколого-економічними відносинами в умовах

інноваційної економіки, встановлено структурно-елементний склад та пріоритетні напрями управління еколого-економічними відносинами; а також кафедри економіки та фінансів ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» за темою: «Фінансові та економічні аспекти регіонального розвитку в сучасних умовах» (державний реєстраційний номер 0124U001671), у рамках якої автором розроблено інституціональну основу оцінювання активності еколого-економічних відносин на регіональному рівні, яка базується на парадигмі економіки інновацій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

У дисертаційній роботі К.А. Артюшка чітко визначено мету, завдання та логіку дослідження, обґрунтовано системну необхідність формування нової моделі управління еколого-економічними відносинами в умовах інноваційної економіки на основі адаптивного, інтегративного та міждисциплінарного підходу. Робота має чітко структуровану побудову, охоплює аналіз широкого спектра теоретико-методологічних позицій, обґрунтовує нові наукові поняття, моделі та практичні інструменти, які дозволяють переосмислити принципи взаємодії між економічною та екологічною системами в умовах нестабільного середовища.

У межах дослідження сформовано концептуальну рамку управління еколого-економічними відносинами, що базується на принципах конвергентного управління, сталого розвитку, екологічної безпеки та смарт-орієнтованого зростання. Окрему цінність становить авторське обґрунтування категорій «господарська ємність біосфери», «екосистемна адаптація», побудова багатофакторної регресійної моделі оцінки впливу інвестиційних екологічних чинників на макроекономічні результати, а також формування архітектоніки управління еколого-економічними відносинами у системі післявоєнного відновлення.

Цінність отриманих результатів підтверджується їх теоретичною новизною, чітко окресленим прикладним змістом, системним охопленням сучасних концепцій економіки природокористування, інституціональної модернізації, цифровізації та міжсекторальної взаємодії. У роботі застосовано широкий спектр сучасних методів дослідження – від системно-структурного аналізу до математичного моделювання, що забезпечує комплексність та достовірність висновків. Зокрема, багатофакторна регресія використана для доведення зв'язку між витратами на НДДКР і зростанням ВВП, що підтверджує прикладну значущість аналітичного блоку дисертації.

Інформаційна база дослідження охоплює багатий масив джерел: наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників, офіційні статистичні матеріали, міжнародні аналітичні звіти, нормативно-правові документи, а також результати власних авторських досліджень. Усе це свідчить про високий ступінь теоретичної та прикладної завершеності дослідження, дає всі підстави вважати сформульовані у дисертації висновки, пропозиції та

рекомендації науково обґрунтованими, методично виваженими і релевантними сучасним викликам трансформаційної економіки України.

Наукова новизна одержаних результатів

Основні наукові результати дослідження отримані дисертантом особисто і визначаються науковою новизною. Необхідно виділити найбільш суттєві наукові положення, висновки та рекомендації, які відзначаються новизною, науковою і практичною цінністю.

У межах дослідження вперше обґрунтовано й введено до наукового обігу категорії «господарська ємність біосфери» як системної характеристики здатності біосфери підтримувати життєдіяльність без руйнації екосистем, та «екосистемна адаптація» як сучасного управлінського підходу, зорієнтованого на підвищення стійкості природного середовища до змін клімату.

Запропоновано концептуально нову інтегративну модель управління еколого-економічними відносинами в умовах інноваційної економіки, що базується на принципах конвергентного управління, багаторівневої взаємодії стейкхолдерів і адаптивності до кризових станів економіки, зокрема воєнного й поствоєнного періодів.

Суттєвою науковою новизною відзначається також побудована автором архітектоніка управління еколого-економічними відносинами – як складна система структурно-функціональних взаємозв'язків між економічними та екологічними підсистемами, заснована на методиці розрахунку інтегрованого індексу управління еколого-економічними відносинами та індикаторах сталості, ресурсної ефективності, зеленої трансформації та інноваційності.

Методологічно значущим є створення автором інституційної основи оцінювання активності еколого-економічних відносин на національному та регіональному рівнях, що враховує як економічні, так і екологічні витрати, індикатори інноваційної активності та ресурсоемності економіки, а також потенціал інституційних змін.

Автором побудовано модель множинної лінійної регресії, що дозволила встановити залежність між витратами на охорону довкілля та макроекономічними параметрами, а також розрахувати часткові коефіцієнти еластичності, що підтверджують значущий вплив інвестицій у НДДКР на економічне зростання.

Удосконалено підхід до визначення сутності еколого-економічного господарювання як системної практики досягнення балансу між економічною доцільністю та екологічною безпекою. Автором також запропоновано концептуальний підхід до управління еколого-економічними відносинами, який адаптує сучасні екологічні економічні концепції – циркулярну економіку, промислову екологію, біомімікрію, зелений і блакитний розвиток – до українських реалій. Деталізовано взаємозв'язок між еколого-економічними потребами та інтересами, запропоновано їх типологізацію з урахуванням суспільноцентричної, людиноцентричної та виробничоцентричної парадигм, що дозволяє гнучко формулювати управлінські цілі.

Отримали подальший розвиток і положення щодо сутності управління еколого-економічними відносинами як динамічного процесу координації підсистем, що залежать від історико-культурного контексту, типу інституційної побудови економіки, територіальних особливостей та структур державного управління. Значущим також є уточнення моделі інтеграційної взаємодії стейкхолдерів, яка представлена як мережева платформа «влада-освіта-наука-бізнес-громадськість» та орієнтована на досягнення реальної багатосторонньої відповідальності у сфері природокористування.

Уся сукупність сформульованих дисертантом положень, висновків і рекомендацій свідчить про цілісність авторського підходу, високий рівень теоретичного узагальнення, наукову обґрунтованість і актуальність дослідження для розв'язання сучасних проблем управління національним господарством в умовах екологічних викликів та інноваційної трансформації.

Практичне значення результатів дослідження

Основні результати та теоретичні напрацювання дисертаційної роботи трансформовані у прикладні рішення й практичні рекомендації, які можуть бути ефективно використані у діяльності органів державної влади та управління, відповідальних за формування політики еколого-економічного розвитку України. Крім того, отримані положення мають потенціал застосування у освітньому та науковому процесі закладів вищої освіти та наукових установах – зокрема, при розробленні та оновленні освітніх програм, навчальних планів, курсів підвищення кваліфікації, перепідготовки кадрів.

Такі рекомендації, зокрема, використовуються у діяльності:

– Міністерства економіки України з метою оптимізації економічних процесів, підвищення ефективності державної економічної політики, запровадження нових методик управління ресурсами (довідка від 06.03.2025 р. №3832-06/20754-07).

– Басейного управління водних ресурсів середнього Дніпра Державного агентства водних ресурсів України при практичному застосуванні щодо поліпшення екологічної ситуації шляхом впровадження інноваційних рішень у сфері водокористування; створення економічних стимулів для збереження і раціонального використання водних ресурсів; застосування сучасних методів моніторингу та оцінки стану водних ресурсів (довідка від 11.10.2024 р. №01-12/33Д).

– Департаменту економічного розвитку і торгівлі Рівненської обласної державної адміністрації при підготовці оновленої Стратегії розвитку Рівненської області від 28 лютого 2025 року, шляхом врахування результатів дослідження щодо інституціональної основи оцінювання активності еколого-економічних відносин на регіональному рівні (довідка від 07.03.2025 р. №206/0/25).

– Департаменту економічного розвитку Рівненської міської ради для підготовки рекомендацій до розробки та удосконалення міської стратегії розвитку у сфері екологічної політики; удосконалення наявного механізму оцінювання ефективності природоохоронних заходів; обґрунтування міських

програм стимулювання інноваційної та екологічно відповідальної економічної діяльності (довідка від 26.02.2025 р. №08-38/1).

– Спеціалізованого виробничого сільськогосподарського кооперативу «Селянський ліс» при формуванні системи управління, орієнтованої на гармонізацію виробничих процесів із принципами сталого природокористування та інтеграційної взаємодії з представниками місцевої влади, наукових установ й бізнес-середовища (довідка від 17.03.2025 р. №45).

– Міжнародної громадської організації «Міжнародна академія інформатики» при розробці програми зі сприяння здійсненню інноваційної діяльності у сфері формування, розвитку та удосконалення еколого-економічних відносин та процесах діджиталізації суспільства на 2024-2025 роки (довідка від 15.02.2024 р. № 2624-02/15).

– ВНЗ «Національна академія управління» для використання в освітньому процесі на денній та заочній формах здобуття освіти під час викладання дисциплін «Інноваційна економіка», «Національна економіка», «Регіональна економіка», «Екологічний маркетинг» та «Екологічне право» (акт впровадження від 01.02.2024 р.).

– ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» при формуванні змісту освітніх компонентів освітніх програм другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти, а також при проведенні практичних та семінарських занять з дисциплін: «Стратегія розвитку соціально-економічних систем», «Макроекономічне прогнозування», «Соціальне моделювання та прогнозування», «Ресурсне забезпечення сталого розвитку» (довідка від 03.04.2025 р. № 01/143).

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях

Основні положення дисертації опубліковано у 38 наукових працях, з них: 1 монографія (у співавторстві), 20 статей у наукових фахових виданнях України та тих, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, в тому числі 3 статті у виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах Web of Science та Scopus; 17 публікацій у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій.

Автореферат достовірно відображає зміст і структуру дисертаційної роботи, репрезентуючи основні наукові положення, висновки, рекомендації та прикладні розробки, викладені у дисертації. Опубліковані наукові праці охоплюють ключові аспекти теми та достатньою мірою підтверджують наукову новизну та прикладну значущість отриманих результатів, що дає автору підстави для публічного захисту дисертації.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Зміст дисертаційної роботи К.А. Артюшка засвідчує високий ступінь її наукової завершеності, логічної цілісності та міждисциплінарної узгодженості. Автор комплексно розкрив категоріально-понятійний апарат еколого-економічних відносин, сформував оригінальні концептуальні підходи

до їх структурування, а також впровадив низку нових термінів, які обґрунтовано відображають сучасну парадигму інноваційної економіки. Значна увага приділена не лише теоретичному аналізу, а й емпіричному підтвердженню гіпотез, зокрема шляхом побудови регресійних моделей, оцінювання активності еколого-економічних відносин та формування Інтегрованого індексу управління ними.

Заслуговує схвалення логіка подачі матеріалу: від узагальнення світових практик і адаптації концепцій сталого розвитку до конкретних механізмів та інструментів управління еколого-економічними відносинами в умовах інституційної трансформації України. Автор на основі великого масиву даних і статистичних джерел зміг висвітлити регіональні особливості та соціально-економічні виклики, що дозволяє надати запропонованим моделям високої практичної цінності.

Окрема увага приділяється проблемам децентралізації, інституціонального партнерства та ролі держави у забезпеченні балансу між екологічною відповідальністю і економічними інтересами. Запропоновані у роботі архітектура управління еколого-економічними відносинами та інтегративна модель, що ґрунтується на конвергентному підході, є інструментально опрацьованими і здатні бути основою для формування нової політики у сфері екологічної безпеки та сталого розвитку.

Загалом, дисертація демонструє високий рівень наукової зрілості здобувача, містить вагомі теоретичні здобутки і конкретні прикладні пропозиції, що свідчить про її завершеність як наукової праці.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Під час проведення експертної перевірки дисертаційної роботи в установі, де вона виконувалася, а також у спеціалізованій вченій раді, було достовірно підтверджено відсутність академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів. Висновки зроблені на основі аналізу тексту дисертації, опублікованих наукових праць здобувача та застосування відповідного програмного забезпечення. Додатково зазначимо, що статті, опубліковані у фахових виданнях і журналах, індексованих у міжнародних наукометричних базах, пройшли процедуру рецензування, зокрема щодо дотримання вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Попри загальну позитивну оцінку дисертації, слід звернути увагу на низку дискусійних моментів і окремі зауваження, які потребують додаткового пояснення та обґрунтування з боку автора.

1. У першому розділі автор посилається на низку моделей економічного зростання та екологізації (Солоу, Сінякевич, Яциковський та ін.), які справді мають теоретичну вагу. Проте у розділі відсутня спроба критично оцінити, наскільки ці моделі є придатними до застосування в умовах сучасної України з її інституційними викликами, воєнною деструкцією та екологічними загрозами. Автор міг би коротко окреслити адаптаційний потенціал чи

обмеження таких моделей – це б посилює практичну значущість розділу.

2. У підрозділі 2.1 автор слушно вказує на важливість етичного підходу до управління еколого-економічними відносинами, однак це положення залишається більше декларативним. Було б доцільно конкретизувати, яким саме чином етичні припущення трансформуються в управлінські рішення, які інституційні механізми (наприклад, етичний аудит, стандарти ESG) можуть забезпечити таку трансформацію.

3. Третій розділ дисертації містить таблиці з детальними статистичними даними по областях (таблиця 3.3, 3.4), але у роботі не представлено жодної картографічної візуалізації (теплові карти, діаграми просторової концентрації), яка дозволила б швидко та наочно ідентифікувати регіони з найгіршими або найкращими показниками за ключовими параметрами. Це знижує аналітичну цінність результатів для управлінських цілей.

4. У підрозділі 4.1 автор здійснює оцінку впливу еколого-економічних чинників на результативну змінну Y (частка витрат на охорону довкілля у ВВП), однак не всі змінні мають чітке пояснення джерел даних, одиниць виміру або економічного змісту (наприклад, x_6 чи x_8). Крім того, не згадуються обмеження моделі – наприклад, потенційна мультиколінеарність, обсяг вибірки чи перевірка залишків на нормальність.

5. У підрозділі 5.1 та 5.2 неодноразово використовується поняття «еколого-економічна безпека», однак його інтеграція в структуру моделі управління еколого-економічними відносинами виглядає побіжною. Хоча автор слушно наголошує на зв'язку між економічною безпекою та сталим екологічним розвитком, не представлено, як саме ця категорія використовується у моделюванні управлінських рішень – через які індикатори, сценарії або інструменти.

Проте, зазначені зауваження мають здебільшого дискусійний характер з огляду на чітко означені позиції автора з порушеної проблематики. Вони не знижують високого наукового рівня дисертаційної роботи та значущості отриманих результатів дослідження, і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження.

Загальний висновок

Дисертація, виконана Артюшом Костянтином Андрійовичем на тему: «Управління еколого-економічними відносинами в умовах інноваційної економіки» є цілісним самостійним науковим дослідженням, присвяченим актуальній проблематиці. У ній представлено теоретично вивірені положення та практично орієнтовані рекомендації, спрямовані на створення ефективної моделі управління еколого-економічними відносинами, яка враховує вимоги збалансованого розвитку, здатність адаптації до сучасних викликів і потребу у гармонізації взаємодії між екологічною та економічною складовими. Зміст і структура роботи повністю відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Узагальнюючи викладене, можна впевнено відзначити, що дисертація «Управління еколого-економічними відносинами в умовах інноваційної

економіки» за рівнем теоретичної розробки, практичною спрямованістю, науковою новизною та структурно-змістовним оформленням повною мірою відповідає встановленим вимогам МОН України та «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її автор – Костянтин Андрійович Артюшок заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

декан факультету інноваційних технологій
Університету митної справи та фінансів,
доктор економічних наук, професор

Максим КОРНЕСВ

